

Arkeologisk schaktövervakning

BERGSGÅRDEN

grävning för elkabel genom hyttområde
RAÄ 172 i Stora Kopparbergs socken
Falun kommun, Dalarna

Arkeologisk rapport 2013:9

Anna Lögdqvist

Arkeologisk schaktövervakning

BERGSGÅRDEN

grävning för elkabel genom hyttområde

RAÄ 172 i Stora Kopparbergs socken

Falu kommun, Dalarna

Anna Lögdqvist

Dalarnas museum

Arkeologisk rapport 2013:9

Renritning: Anna Lögdqvist

Form: Eva Carlsson

Framsida: Den södra delen av schaktet inom fastighet Bergsgården 74:7. Bilden är tagen från nordväst. Foto: Anna Lögdqvist

Rapporten kan beställas från Dalarnas museum, Box 22, 791 21 FALUN
tfn 023-76 55 00, fax 023-283 58, e-post info@dalarnasmuseum.se

© Lantmäteriet i2012/1270

© Dalarnas museum 2013

Tryck: Dalarnas museum, Falun, 2013

ISSN 1400-8815

Innehåll

Inledning	5
Syfte.....	6
Metod.....	6
Kunskapsläge.....	7
Undersökning.....	8
Resultat	9
Måluppfyllelse.....	9
Sammanfattning	9
Referenser.....	9
Tekniska och administrativa uppgifter.....	10
Figurförteckning.....	11

Inledning

I samband med grävning för elkabel på fastigheterna Bergsgården 74:13, 74:17 och 3:6 genomförde Dalarnas museum en arkeologisk schaktövervakning i enlighet med länsstyrelsens beslut, 431-646-2012. Fastigheterna ligger inom fornlämning nr 172:1, Stora Kopparbergs socken, Falu kommun, vilken utgörs av ett hyttområde (figur 1).

Figur 1. Utsnitt ur fastighetskartan där det aktuella exploateringsområdet i Bergsgården ligger inom den svarta ringen. Skala 1:50 000.

Figur 2. Utsnitt ur fastighetskartan och FMIS som visar RAÄ-nr 172:1 i hela sin utbredning. Fornlämningen motsvarar ett hyttområde som utgörs av hyttlämning bestående av kanalsystem, två hyttruiner, två rostanläggningar, grundrester samt ett slaggområde. Det aktuella schaktet grävdes i den östra delen av hyttområdet, inom den svarta ringen. Skala 1:10 000.

Schaktövervakningen genomfördes under augusti 2012. Arkeologisk personal på platsen var Anna Lögdqvist. Uppdragsgivare var Falu Elnät AB.

Syfte

Syftet med schaktövervakningen var att närmare klargöra fornlämningsförhållandena inom angiven del av ledningsschaktet. Resultatet ska bilda underlag för beräkning och omfattning av en eventuell särskild arkeologisk undersökning.

Metod

Större delen av schaktet besiktigades av en arkeolog efter att schaktet grävts på djupet. Den sydöstra delen av schaktet ansågs dock vara den mest intressanta, och därför fanns en arkeolog med på plats då den delen av schaktet grävdes. Detta gjordes med hjälp av en grävmaskin utrustad med planeringsskopa.

Inom hela schaktsträckan finrensades schaktväggarna och schaktbotten. Lagren beskrevs och fotograferades. Schaktet mättes in manuellt utifrån intilliggande byggnader och vägar.

Kunskapsläge

Bergsgården ligger ca 1 mil NV om Falun, vid en åravin mellan sjöarna Grycken och Varpan (figur 1). Äldsta skriftliga belägg är från 1418 och området kallades då Barfridsgården (Pagoldh 1992).

I Bergsgården ligger ett hyttområde registrerat som RAÄ-nr 172:1, Stora Kopparbergs socken, vilken utgörs av en hyttlämning bestående av kanalsystem, två hyttruiner, två rostanläggningar, grundrester samt ett slaggområde (figur 2). Slaggområdet sträcker sig på båda sidor om Gryckån och är ca 940x10–340 m stort och bitvis upp till ca 5 m högt. Äldre uppgifter säger att slaggvarpen tidigare varit upp mot 11 m hög (Pagoldh 1992). Delar av slaggvarpen har schaktats bort under modern tid i samband med vägbyggen och likande. Hyttområdet i Bergsgården anses vara ett av de äldsta och mest betydelsefulla hyttkomplexen kring Falu Koppargruva. Platsen är en del av riksintresset Bergsgården – Österå (K 8016) samt en del av Världsarvet Falun.

I samband med ut-/ombyggnad av ett kraftverk med tillhörande vattentub i Gryckån år 1991 grävdes ett schakt utan tillstånd och någon föregående arkeologisk undersökning. Dalarnas museum fick i efterhand dokumentera flera skadade lämningar inom det flera hundra meter långa schaktet (Pagoldh 1992). Lämningarna utgjorde bl.a. rester efter kallrostar samt kolgropar. Lämningarna hade en stor tidsmässig spridning med dateringar alltifrån 1400-talets mitt till 1800-tal.

År 2005 genomfördes markarbeten för ledningsdragningar samt uppförande av mindre byggnad för avloppsrening i Bergsgården, i samband med detta genomförde Dalarnas museum en schaktövervakning (Lögdqvist 2005). I det då aktuella schaktet framkom endast olika slagglager och en eventuell medvetet hårdgjord arbetsyta.

Figur 3. I sydöstra delen av schaktet fanns rödlila lager i schaktets botten vilka kan utgöra del av en kallrost. De rödlila lagren syntes inom en ca 5 m lång sträcka. Kallrosten ligger till större delen bevarad utanför och under det aktuella schaktets begränsningar. Bilden är tagen från sydväst. Foto: Anna Lögdqvist.

Figur 4. Schaktet i Bergsgården låg inom RAÄ-nr 172:1, Stora Kopparbergs socken, vilken utgörs av ett hyttområde. I schaktväggarna syntes ett homogent, påfört slagglager. Vid "A" och "B" fanns kolinslag i slagglagret. Vid "C" fanns röda lager i schaktets botten vilka troligen utgör resterna efter en kallrost. Skala 1:1 000.

Undersökning

Det aktuella schaktet grävdes genom den östra delen av hyttområdet. Schaktet var ca 170 m långt, 0,5–0,85 m brett och 0,6–0,7 m djupt. Längst i norr grävdes en 8x5 m stor grop ner till 1,5 m djup. Det var endast där som man grävde ner till naturlig mark. Den naturliga leran fanns ca 1,2 m under dagens marknivå och däröver fanns ett påfört, homogent slagglager.

Samma homogena slagglager fanns inom hela schaktsträckan. Endast på två ställen iaktogs kolinslag i slaggen, "A" och "B" (figur 4). I den sydöstra delen av schaktet noterades en trolig kallrost, "C" (figur 4). Denna syntes som rödlila sand-/gruslager inom en 5 m lång sträcka i schaktets botten (figur 3). Kallrosten ligger till större delen bevarad utanför och under det aktuella schaktets begränsningar.

Resultat

Förutom påförda slagglager noterades en förmodad kallrost i schaktets botten, inom den sydöstra delen av schaktet. Det var dock endast toppen av kallrosten som framkom i schaktet. Då marken var hård och svår att gräva igenom för hand beslutades att inte gräva ner i den eventuella rostanläggningen, därför togs heller inga prover för datering. Vid tidigare undersökning år 1991 låg dock de yngsta rostanläggningarna i den östra delen av schaktet, d.v.s. närmast det nu aktuella schaktet, medan de medeltida rostarna hittades mer västerut längs ån.

Dalarnas museum anser inte att några ytterligare arkeologiska insatser krävs för det aktuella arbetsföretaget. Äldre konstruktioner och/eller lager finns dock fortfarande under och utanför det aktuella schaktets begränsningar, varför även eventuella framtida markarbeten bör övervakas av arkeologisk expertis.

Måluppfyllelse

Följande mål uppfylldes inom ramen för schaktövervakningen:

- Kunskapen om fornlämningen har fördjupats.
- Fornlämningsförhållandena inom det aktuella schaktet har klargjorts.
- Arbetet har utförts inom givna tids- och kostnadsramar.

Sammanfattning

I samband med grävning för elkabel på fastigheterna Bergsgården 74:13 m.fl. i Bergsgården, Stora Kopparberg socken, Falu kommun, Dalarna, genomförde Dalarnas museum en arkeologisk förundersökning. Inom den undersökta sträckan var schaktet ca 170 m långt, 0,5–0,85 m brett och 0,6–0,7 m djupt. Längst i norr grävdes en 8x5 m stor grop ner till 1,5 m djup. Det var endast där som man grävde ner till naturlig mark bestående av lera. I övriga delen av schaktet framkom framförallt ett homogent påfört slagglager. I den sydöstra delen av schaktet iaktogs en förmodad kallrost i schaktets botten. Denna fortsatte dock såväl under som utanför det aktuella schaktets begränsningar.

Inga ytterligare arkeologiska insatser krävs för det aktuella arbetsföretaget. Äldre konstruktioner och/eller lager finns dock fortfarande under och utanför det aktuella schaktets begränsningar, varför även eventuella framtida markarbeten bör övervakas av arkeologisk expertis.

Referenser

- Lögdqvist, A. 2005. Rapport över arkeologisk schaktövervakning i samband med markarbeten för ledningar samt mindre byggnad för avloppsrening i Bergsgården, Raä nr 172, Stora Kopparbergs socken, Falu kommun. Dm dnr 102/05. Stencil.
- Pagoldh, M. 1992. Rapport efter dokumentation av skadade lämningar inom raä nr 172, Bergsgården, Stora Kopparbergs sn, Falu kn, Kopparbergs län, Dalarna. Dalarnas museum Arkeologisk Rapport 1992:8. Stencil.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer:	431-646-2012
Länsstyrelsens beslutsdatum:	2012-07-12
Ekonomiskt kartblad:	13F5h SV
Socken:	Stora Kopparberg
Fornlämning, raä nr:	172:1
Fastighet:	Bergsgården 74:13,74:17 och 3:6
Koordinater, SV (RT 90, 2,5 gon V):	x6727068, y1486525
Höjd (RH 70):	ca 120 m.ö.h.
Inmätning:	Manuell
Uppdragsgivare:	Falu Elnät AB
Utförandetid:	20-22 augusti 2012
Schaktlängd:	170 m
Fälttid:	4,5 h
DM projektnummer:	1500
DM diarienummer:	90/12
Arkeologisk personal:	Anna Lögdqvist
Fältarbetsledare:	Anna Lögdqvist
Projektansvarig:	Anna Lögdqvist

Dokumentationsmaterialet bestående av 10 foton förvaras på Dalarnas museum. Inga fynd tillvaratogs.

Figurförteckning

- Figur 1. Utsnitt ur fastighetskartan där det aktuella exploateringsområdet i Bergsgården ligger inom den svarta ringen. Skala 1:50 000.
- Figur 2. Utsnitt ur fastighetskartan och FMIS som visar RAÄ-nr 172:1 i hela sin utbredning. Fornlämningen motsvarar ett hyttområde som utgörs av hyttlämning bestående av kanalsystem, två hyttruiner, två rostanläggningar, grundrester samt ett slaggområde. Det aktuella schaktet grävdes i den östra delen av hyttområdet, inom den svarta ringen. Skala 1:10 000.
- Figur 3. I sydöstra delen av schaktet fanns rödlila lager i schaktets botten vilka kan utgöra del av en kallrost. De rödlila lagren syntes inom en ca 5 m lång sträcka. Kallrosten ligger till större delen bevarad utanför och under det aktuella schaktets begränsningar. Bilden är tagen från sydväst. Foto: Anna Lögdqvist.
- Figur 4. Schaktet i Bergsgården låg inom RAÄ-nr 172:1, Stora Kopparbergs socken, vilken utgörs av ett hyttområde. I schaktväggarna syntes ett homogent, påfört slagglager. Vid "A" och "B" fanns kolinslag i slagglagret. Vid "C" fanns röda lager i schaktets botten vilka troligen utgör resterna efter en kallrost. Skala 1:1 000.

Dalarnas museum

Postadress

Box 22, 791 21 Falun

Besöksadress

Stigaregatan 2-4, Falun

Tel 023-76 55 00

info@dalarnasmuseum.se

www.dalarnasmuseum.se